Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 14.09.26

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Tilrettelagt litteratur

Også kalt lettlest litteratur og universelt utformet litteratur. Bøker med stor skrift, luftig linjeavstand og ofte med mange illustrasjoner, og som dermed egner seg for "lesesvake", både barn og voksne.

Tilrettelagte bøker har et grafisk oppsett, ordvalg og setningsstruktur som gjør dem lettleste for uvante lesere, personer med dysleksi, ADHD og konsentrasjons-vansker, eller med et annet morsmål. Bøkene kan f.eks. ha relativt få setninger per bokside, forholdsvis korte setninger, flytende høyremarg (dvs. ikke låst høyremarg der lange ord deles med bindestrek), en lineær historie (uten sprang i tid fram og tilbake) og forholdsvis få karakterer (og med tydelige forskjeller mellom dem).

Leseforskeren Ingolv Austad har brukt tre kriterier for å vurdere lettlestbøker:
Leselighet – om boka er visuelt lett tilgjengelig
Lesbarhet – om boka har et egnet språk for målgruppa
Lesverdighet – om boka vekker leserens interesse og motivasjon

Betegnelsen universell litteratur brukes som en parallell til universell utforming innen design m.m., altså en form for tilpasning som egner seg for alle, ikke kun for personer med spesielle behov.

Helga Gunerius Eriksens *Påls reise* (2009) er en tilrettelagt dokumentarbok om bergenseren Pål som reiser med Hurtigruten. Teksten og et stort antall bilder handler om reisen og om skipet. I forlaget Samlagets katalog 2009 stod det at boka "er laga i samarbeid med Leser søker bok" og at målgruppa er "vaksne og unge som treng enkel tekst og enkelt innhald". Teksten i boka er satt opp nesten som lyrikk eller epos, dvs. med korte linjer. Flere steder er det satt inn faktabokser. Pål er 50 år og har det som i anmeldelser av boka ble kalt en "utviklingshemming".

"Det finnes mange grupper som har behov for tilrettelagt litteratur. Psykisk utviklingshemmede, dyslektikere, demente, blinde og svaksynte er grupper som har behov for tilrettelagt litteratur. […] Studier viser at en av tre voksne sliter med å få med seg innholdet i vanlig tekst. Det er et problem for den enkelte, og en stor utfordring for samfunnet. I et demokrati er det en forutsetning at alle kan tilegne seg kunnskap og informasjon. […] Liv Gulbrandsen [leder av organisasjonen Leser

søker bok] fortalte at om lag en million mennesker i Norge har behov for tilrettelagt litteratur. Det er ikke tilstrekkelig at tekstene er forenklet og omskrevet, det må være nyskrevet tekst, tilpasset leseren. Forlagene må samarbeide med forfatterne, og forfatterne må være villige til å jobbe med teksten sammen med konsulenter og rådgivere for å sikre god kvalitet og tekstforståelse for leseren, sier Gulbrandsen. Det er også viktig at bøkene som blir gitt ut, ser ut som bøker og ikke blir trykt i hefteformat. Det skal være god kvalitet på både innhold og utseende, og det må gjerne være kjente forfattere." (Ann Iren Bårdsnes i http://norskbibliotekforening.no/2014/01/lettlest-pa-norsk-hva-og-hvordan/; lesedato 27.02.17)

"En lettlest bok skal hjelpe leseren fram i teksten, ikke være slik at du føler at du leser i motvind. Er det et muntlig språk som er flytende og fint? Er skrifttypen vanskelig å se hvis du er svaksynt? Er det mange fremmedord? […] Det har også mye å si hvordan sidene i boka er designet, og hvordan historien blir fortalt" (Liv Gulbrandsen i http://www.klartale.no/kultur/her-er-100-lettleste -boker-1.333071; lesedato 15.09.16). Fiksjonstekster som er designet for folk som har problemer med å lese norsk, har blitt kalt "designfiksjon" (Kjetil Røed i *Morgenbladet* 6.–12. juli 2007 s. 36).

"Storskrift- og lettlestbøker er nyttige for de som har lese- og skrivevansker, er litt ustøe i norsk, eller ser litt dårlig. […] Noen bøker har både stor skrift, og enklere tekst, mens andre bare har en av delene." (http://www.deichmanske-bibliotek.oslo.kommune.no/; lesedato 27.09.12)

"Den statlege innsatsen for å leggja til rette litteratur for folk med lesevanskar har fyrst og fremst vore innretta mot synshemma. Perspektivet bør utvidast også til andre grupper. Eit av tiltaka i Lydbokprosjektet var å leggja til rette for produksjon av tilrettelagde lydbøker. Det vart utgjeve 20 titlar med forenkla tekst og redusert innlesingsfart. Men tilrettelagd litteratur er meir enn spesielle lydbøker og gjeld mange ulike typar funksjonshemming: syns- og hørselshemming, rørslehemming, utviklingshemming, afasi, dysleksi og andre tilstandar som gjer det svært vanskeleg eller umogeleg å nytta seg av den vanlege boka. Om lag 20 pst., dvs. ca. 900000 menneske, har problem med å lesa og forstå innhaldet i ein vanleg tekst. Ca. 2 pst., dvs. 90000 menneske, klarar ikkje å ta imot informasjon gjennom tekst. Problema spenner frå lette lesevanskar til manglande evne til å oppfatta eller sjå bokstavar og ord. Tilrettelagd litteratur er spesialprodusert for menneske som ikkje i det heile eller berre i liten grad kan nytta vanleg litteratur. Det kan vera følebøker, lydbøker/spesialinnlesingar, punktskriftbøker, bøker med storskrift, lettlestbøker, videobøker m.m." (St.meld. nr. 48, 2002-03: *Kulturpolitikk fram mot 2014* s. 206)

"De mange lettlesbøkene som nå finnes i norske bokhandler og bibliotek er tekster som skal styrke lesingen blant små og større barn. Bøkene er velegnet for utrenede og lesesvake lesere, de er ment å skulle gi leseglede og inspirasjon til videre lesing og dermed økt lesekompetanse. I lettlesbøkene legges det vekt på luftige sider med korte linjer, tydelig og enkel språkbruk med restriksjoner på antall ord. Dess yngre

lesere, dess større forenkling. […] barns begrensede kunnskaper og språklige kompetanse setter begrensninger for hvordan en barnelitterær tekst kan utformes. Denne begrensningen gjelder altså i enda større grad for lettlesbøker." (Ingeborg Westerheim i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

"Hva mener vi med en lettlest tekst? For å gi en mest mulig objektiv beskrivelse av GAN Forlags lettlestbøker, har vi gått gjennom alle bøkene våre og gitt dem poeng etter følgende åtte kriterier:

- Antall ord totalt
- Antall sider i boka totalt
- Antall sider med tekst
- Antall ulike ord
- Antall vanskelige ord
- Antall setninger per side i gjennomsnitt
- Antall ord per setning i gjennomsnitt
- Antall ord i den lengste linjen

Boka kan få forskjellige poeng i forhold til enkeltkriteriene. Det er den endelige poengsummen totalt som angir hvilket nivå boka lander på. To bøker på samme nivå kan inneholde ulike typer vanskeligheter. En nivåinndeling av bøker kan naturligvis aldri bli helt objektiv. Hva er for eksempel et vanskelig ord? Vi har tatt utgangspunkt i lavfrekvente, lydstridige ord, spesielle konsonantforbindelser, ord med flere enn to stavelser og sammensatte ord. Men alt er relativt. For en som er veldig interessert i universet, er ord som solsystem og galakse verken vanskelige eller uvanlige. GAN Forlags lettlestbøker har gjennomgående illustrasjoner som underbygger teksten og letter leseforståelsen. Dette har vi imidlertid ikke tatt med som et eget kriterium når vi har nivåinndelt bøkene. […] Lettlestboka er et sentralt element i den grunnleggende lese- og skriveopplæringen. Så snart barna har knekket lesekoden, er det viktig at læreren kan tilby barna noe å lese på deres eget nivå. Mange lærere har uttrykt et behov for et alternativ til leseboka som ofte inneholder vanskelige tekster. Andre ønsker lettlestboka som et tillegg. Det gir barna en helt spesiell opplevelse av mestring å kunne lese en hel bok. Det gir også et godt grunnlag for å utvikle god leseforståelse og gode rutiner for lesing og ikke minst: det å bli glad i gode bøker. […] GAN Forlags lettlestbøker er også et tilbud til eleven som har kommet litt lenger i lesingen, som synes det er vanskelig å komme i gang med en bok eller som har norsk som andrespråk." (http://www.ganforlag.no/gloria/id/408/subid/0; lesedato 03.01.08)

De svenske regjeringen offentliggjorde i 2013 utredningen *Lättläst* (SOU 2013:58), der det står: "Det finns ingen gemensam definition av begreppet lättläst utan det varierar beroende på avsändaren och vilken målgrupp man främst riktar sig till. […] Centrum för lättläst (CFLL) vars formella namn är Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur (LL-stiftelsen) är en statlig stiftelse. Stadgarna för stiftelsen fastställdes av regeringen 1988. […] Stiftelsen för lättläst nyhets-

information och litteratur, Centrum för lättläst (CFLL), som har regeringens uppdrag att arbeta med lättlästa texter, anser att följande karaktäriserar en lättläst text:

- Innehållet ska ta hänsyn till läsarens förutsättningar och förkunskaper, att ha svårt att läsa medför ofta bristfälliga förkunskaper i ett ämne.

- I en lättläst text måste det finnas en logisk tanke, tidsföljd eller känsla som binder samman texten.

- Det underlättar om den som skriver berättar på ett personligt sätt så att texten får en tydlig avsändare med egen röst.

- Språket i lättlästa texter ska ha konkreta och vardagliga ord och uttryck.

- Bildspråk och metaforer kan missuppfattas.

- Om krångliga ord och uttryck förekommer så ska det finnas en förklaring eller ett sammanhang som underlättar förståelsen.

- Meningarna ska vara enkla med få bisatser.

- Det är viktigt att text och bild överensstämmer och inte motsäger varandra. Illustrationer kan förklara och förtydliga eller skapa välbehövliga pauser i en text.

- Den grafiska formen ska underlätta för läsaren att ta sig genom texten. Det innebär att typsnitt, storlek på bokstäverna, mellanrum mellan raderna och radbrytning ska väljas med tanke på läsarens förutsättningar.

Lättlästa texter delas in i olika nivåer med utgångspunkt från läsförmåga."
(Göran K. Johansson m.fl. i https://www.regeringen.se/contentassets/1da22c54e6d74ce59fcdddac74936f26/lattlast-hela-dokumentet-sou-201358/; lesedato 11.01.25)

"Organisasjonen *Leser søker bok* har til oppgave å spre kunnskap om tilrettelagt litteratur og påvirke til produksjon og utbredelse av denne litteraturen. […] Man har opprettet avtaler med 63 biblioteker og etablert 400 "leseombud". Et leseombud er en person har sagt seg villig til å bruke noe tid på høytlesning for mennesker som ellers vil ha problemer med å tilegne seg litteratur. Ifølge daglig leder Anne Marit Godal er kvaliteten på de tilrettelagte bøkene jevnt over blitt høyere, særlig når det gjelder litteratur beregnet på voksne. Når det gjelder bøker for barn, så er kvaliteten mer varierende. - Mange bøker lider under at man ønsker å gi ut store mengder litteratur med minst mulig kostnader. Da kan det ofte gå ut over kvaliteten. Et annet moment er at store forlag ofte har råd til å knytte til seg dyktigere grafikere, og kan dette resultere i bedre bøker, sier Godal. Hun minner samtidig om at når det gjelder produksjon av tilrettelagt litteratur, så er skrift og layout kun en liten del av

tilretteleggingen. Hovedarbeidet består i å omforme og tilrettelegge språket og innholdet i tekstene. På nettsidene www.boksok.no finnes det en oversikt over rundt 400 bøker som de kan anbefale personer som har behov for tilrettelagt litteratur. Dette er bøker som *Leser søker bok* har gått grundig gjennom og funnet det riktig å anbefale. Noen av disse bøkene er ikke nødvendigvis beregnet spesielt for dyslektikere eller synshemmede, men de er likevel satt og utformet på en måte som gjør at de kan karakteriseres som lettleste." (https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Diverse/Utdanningsakademiet/Bedre%20Skole/Nr%204-06/Broyn_Typografi_og_tilrettelagt_litteratur.pdf; lesedato 27.03.17)

Leser søker bok (en allianse med over 20 organisasjoner som jobber for at alle skal ha tilgang til litteratur) hadde på sine nettsider 09.05.08 denne informasjonen om hva tilrettelagt litteratur er: "For å gjere bøker meir tilgjengelege, kan ein tilretteleggje tekst, bilete og formgiving. Vi deler inn i ni vis å tilretteleggje på:

Enkel tekst

All tekst er meir eller mindre vanskeleg. Bøker med enkel tekst formidlar bodskap på ein språkleg tilgjengeleg måte, utan at innhaldet er spesielt enkelt. Både ordval, setningsoppbygging og grafisk oppsett må vere godt tilrettelagd for at teksten skal vere enkel å lese. […] Målgrupper er til dømes uvande lesarar, folk med dysleksi, ADHD og konsentrasjonsvanskar, eller eit anna morsmål.

Enkelt innhald

Bøker med enkelt innhald har ei handling og ein bodskap som er lett å få med seg. Bøker med enkelt innhald må samtidig vere språkleg og grafisk tilrettelagde for målgruppa. Målgrupper er folk med utviklingshemming eller andre som treng kognitiv tilpassing, som til dømes folk med demens eller afasi.

Lyd

Med lydbøker får ein tilgang til litteratur utan å lese sjølv. Utvalet av lydbøker er stort, og dei er lette å få fatt i. Leser søker bok støttar berre lydbøker som også er tilrettelagd ved å ha enkel tekst eller enkelt innhald og lydkulissar som gjer det enklare å fylgje med i opplesinga. Målgrupper er til dømes blinde og svaksynte, lesesvake og dyslektikarar.

Bilete

Dette er bøker som er gjort godt tilgjengelege ved hjelp av mange illustrasjonar. Det kan vere teikneseriar eller andre illustrerte bøker. Bilete kan lette lesinga for alle typar lesarar.

Storskrift

Bøker med storskrift har store fontar som gjer det enklare å lese bokstavane. Målgrupper er til dømes svaksynte.

Punktskrift

Punktskrift, eller braille, gjer tekst tilgjengeleg for folk med synshemmingar.

Følebilete

Følebilete gjer det mogleg å oppleve illustrasjonane med fingrane. Målgruppa er blinde og svaksynte.

Bliss og piktogram

Bliss og piktogram er to ulike slags symbolspråk. Symbola er lettare å lese for menneske som ikkje klarer å oppfatte og nytte vanlege bokstavar. Målgruppe er alle som har vanskar med å lese bokstavar som tegn, til dømes folk med bevegelseshemmingar og talevansker, utviklingsmessige språkvansker og autisme.

Teiknspråk

Døve har rett til å ha teiknspråk som førstespråk. Teiknspråk er eit visuelt og gestuelt språk som har sin eigen grammatikk og syntaks. Sjølv om menneske med hørselshemming les vanlege bokstavar, er det viktig at dei også har tilgang til litteratur på teiknspråket. Bøker med skreven tekst og teiknspråkillustrasjonar kallast Tegn til tale. Målgruppe er døve med teiknspråk som førstespråk." (Godal et al. 2007)

"[F]ascinasjon har med innlevelse i handling, med identifikasjon i personer og miljø, med fryd over språklige eller stilistiske former å gjøre. Og mitt spørsmål er: kan en liten tynn lettlesbok skrevet med påholden penn og pedagogisk sideblikk også gi barna variasjon, hjertebank, kribling nedover ryggraden, språklig fryd, mulighet for innlevelse, – alt det som vi vet at en "vanlig" god barnebok gjør? Damm forlag er i dag den største produsenten av skjønnlitterære lettlesbøker for barn fra første lesealder til tenåringer. De utgir i alt fire serier for barn fra 7 til 11+ […]. I 2003 utga forlaget 25 nye bøker i disse seriene. […] Tar vi for oss skrift-bildet i bøkene fra Damm, er det tydelig at vi har med lettlesbøker å gjøre. Bøkene i Min første leseløve er satt med versaler (STORE BOKSTAVER), Leseløve er trykt med små bokstaver, men med stor font. I Løve pluss er fonten mindre, men større enn i vanlige bøker. Det visuelle skriftbildet med korte linjer og mye luft er beholdt i alle disse bøkene for barn fra syv år og oppover til ti-elleve. Lettlespreget er tydelig. Ungdomsbokvarianten Leo som er beregnet på barn fra elleve-tolvårs-alder og oppover, har et oppsett på sidene som i en vanlig bok. Leserne oppdras med andre ord til etterhvert å bli vanlige lesere." (Ingeborg Westerheim i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

"Det ligger som sagt i konseptet at lettlesbøker språklig sett er enkle. Her er mest fortelling og dialog, korte hovedsetninger og forsiktig adjektivbruk. […] Tekstene vil helt sikkert fungere godt i skolesammenheng, og for de lesesvake er de nødvendige. Men er dette et representativt utvalg bøker vi markedsfører så sterkt i leseaksjoner for barn, kan jeg skjønne at barn legger skjønnlitteraturen bort i fritiden og gjør noe annet i steden. Jeg tror at det er verdt å stille seg spørsmålet om det er de mange lettlesbøkene i handelen som simpelthen er årsaken til at norske skolebarn kommer så langt ned på statistikken over lesekompetanse internasjonalt sett. Leseforskerne peker på at at det å lese mye, det stadig å eksponeres for ulike typer tekst, er den eneste måten å bli gode lesere på. Men når tekstene som omgir norske barn i så stor grad er lettleste, – ja så blir det kanskje bare lettleste tekster barn blir kompetente på?" (Ingeborg Westerheim i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

Steffen Sørums *Legg cricket på is* (2007) er ifølge forlaget Oktober "lettlest og spesielt godt egnet for folk som holder på å lære seg norsk". "*Simplified books* (also called *graded readers*, *easy readers* or *learner literature*) are books written in simple English especially for English learners. They use only the most basic English words and grammar. Simplified books are the *ideal solution* for people who are just starting to read in a new language. […] Simplified books are available in different levels of difficulty – the simplest ones are written only with a few hundred most common English words (e.g. make, when, hear, look). Which levels should you choose? I do not recommend the lower levels (below 500 basic words) because they sound very artificial and can teach you some very unnatural English, for example *water in eyes* instead of *tear* (*tear* is not one of the 500 most common English words)." (Tomasz P. Szynalski i http://www.antimoon.com/how/reading-beginner.htm; lesedato 17.03.17)

Ingeborg Arvolas *40 postkort* (2007) handler om ei ung jente: "En ung jente er på rømmen. Hun haiker, hun drikker, hun betaler med seksuelle tjenester. I hvert fall er det det som står på postkortene hun sender hjem til moren sin; en mor som har levd som pillemisbruker i årevis. Stilen er røff og hard, men undertonen er sår. Boka er gitt ut med støtte fra "Leser søker bok". Den er en bok for almennmarkedet og gjennom sine korte tekster også svært velegnet for lesesvake." (https://www.bokkilden.no/moderne-litteratur/40-postkort-ingeborg-arvola/; lesedato 27.04.24)

Lange fortellinger skrevet for voksne kan adapteres (brukeradapteres) til å bli lettlest litteratur. På 1800-tallet ble det lagd en forkortet versjon av Daniel Defoes roman *Robinson Crusoe* (1719) der hvert ord kun har én stavelse: "*Robinson Crusoe in Words of One Syllable* (1867) is an adaption by Mary Godolphin of Daniel Defoe's novel *Robinson Crusoe*. Ages 5-9." (https://www.storytel.no/books/32870-Robinson-Crusoe---Written-in-words-of-one-syllable; lesedato 08.06.16) Men noen bøker kan være kompliserte å lese selv om ordene er korte: "With his sixth book "The Fish and the Not Fish," [2014] Peter Markus wanted

write a book that was […] made up entirely of one-syllable words. […] An example: “The lake when he sees it like this with this fish hid down in it, it is blue. The sky when he sees the lake like this with the fish down it, it too is of a kind of blue but it is not the same kind of a blue as is the blue that is the lake.” The stories occur in a dreamlike post-industrial town.” (http://www.freep.com/story/ entertainment/arts/2015/01/11/peter-markus-notable-books/215030 15/; lesedato 25.03.17)

“I Sverige har man ett statlig forlag, Lättläst forlag, som ble stiftet i 1991, som utgir lettleste, tilpassede bøker. De mottar ca. 11 millioner kroner i statlig støtte hvert år og har i overkant av 20 ansatte. De gir ut ca. 20 titler i året. […] Totalt blir det gitt ut ca. 150 titler i året i Sverige. Det er i hovedsak skoler og bibliotek som kjøper inn bøkene og de finner man ikke i bokhandelen. […] Når det gjelder norske forlag så er ikke tilrettelagt litteratur et satsningsområde. Det blir gitt ut lettleste bøker i form av bl.a. Leseløver, Lesehest og Ekstra lett å lese, men dette er barnebøker og er ikke tilrettelagt for andre grupper med lesevansker. […] Det finnes flere eksempler på at lettleste bøker har fått kommersiell suksess, som bl.a. “Spøkelsene på Frostøy” av Hilde Hagerup og “Fortvilet kreps 72” av Selma Lønning Aarø. […] Teksten må tilrettelegges brukeren. En voksen mann fra Polen har behov for noe helt annet enn en 15-åring med dysleksi. Ei ung, psykisk utviklingshemmet jente vil lese noe helt annet enn en dement, eldre kvinne. Dette må det satses på, litteratur som er tilpasset brukerne.” (Ann Iren Bårdsnes i http://norskbibliotekforening.no/ 2014/01/lettlest-pa-norsk-hva-og-hvordan/; lesedato 27.02.17)

“Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tillhör Kulturdepartementet. Vårt uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. […] Vi producerar och distribuerar taltidningar, talböcker och punktskriftsböcker samt lättläst litteratur. MTM är de svenska bibliotekens lånecentral där det digitala biblioteket legimus.se är navet i verksamheten. Vi arbetar också med forskning och utveckling av ny teknik för produktion och läsning. Ett särskilt uppdrag är att ge studerande på högskola tillgång till anpassad studielitteratur. Myndigheten har från och med 1 januari 2015 till uppgift att tillgängliggöra, ge ut och distribuera lättläst litteratur i den utsträckning behoven inte tillgodoses på den kommersiella marknaden. Vi arbetar även med att stimulera diskussionen kring lättläst och tillgänglighet. Vi har ett intensivt samarbete med många olika förmedlare av lättlästa texter som skola, bibliotek och omsorg.” (http://www.mtm.se/om-oss/; lesedato 24.03.17)

“Markedet for bananer er som kjent ikke mettet før bananene ligger i hauger og råtner og stanken får forbrukerne til å vrenge seg. Slik er den kapitalistiske markedsøkonomiens logikk. Er det der vi er når det gjelder lettlesbøker for barn og unge? Fremmer de senere års store vekst i antall lettlesbøker fra norske forlag virkelig leselyst og leseferdigheter? Eller overfôres sakesløse unge lesere med

mindreverdige bøker som på sikt fungerer mer som en vaksine mot leselyst og sans for litteratur? […] Reglene som forkortingen og tilretteleggingen har fulgt, ser ut til å ha vært ganske like: Historier blir illustrert og forenklet; hovedvekten legges på dramatikk og spenning; sidehandlinger som ikke har betydning for hovedplottet kuttes ut; lengre resonnementer, karakterskildringer og naturbeskrivelser unngås; vanskelige setninger og ord erstattes med mer hverdagslige uttrykksmåter og ord; moralen foredles og tydeliggjøres. […] Ideen om å tilrettelegge litteratur for barn og unge var altså ingen ny idé som oppstod med lettlesbøkene. Det norske Samlaget må likevel sies å ha vært pioner med sin Sirius-serie på 1970-tallet. Sirius-bøkene var ikke "lettlesbøker" slik vi definerer dem i dag, det vil si lesetreningsbøker for barn. De skulle først og fremst være et tilbud til "svake lesere", altså lesere som hadde problemer med å lese. Serien bemerket seg ved å vektlegge kunstneriske krav like mye som lesepedagogiske. For litterære bidrag henvendte forlaget seg til lyrikere, ikke pedagoger, ut ifra tanken om at lyrikerne besitter verdifull erfaring med å tilpasse innhold til språklige begrensninger og et tilrettelagt format. Fra midten av 80-tallet ble imidlertid Sirius-seriens målgruppe endret fra de lesesvake til de "som kan lese litt". Satsingen på tilrettelagt litteratur for svake lesere, som var sterk på 1970- og 1980-tallet, tapte seg på 1990-tallet under den mer lukrative "lettlesboomen". Den store mengden med "lettlesbøker" som er kommet på markedet, har likevel ikke dekket svake leseres behov for tilrettelagt litteratur." (Inger Østenstad i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

"Pionerforlaget i 1990-tallets lettlesboom er Damm. Fra begynnelsen av 90-tallet til i dag har forlagets storsatsning på merkevaren Leseløve resultert i flere enn 800 000 solgte eksemplarer. […] Damms gode forlagsidé ser ut til være bærer av et svært smittsomt virus som gir ukontrollert vekst. Ethvert forlag med respekt for seg selv har nå lettlesserier med navn som enten er mengdemetaforer, som i "Bokormen" (Gyldendal), "Lesehesten" (Aschehoug) og "Leseløve" (Damm), eller hastighetsmetaforer, som i "Komet" (Samlaget) eller "Tornado" (Tun). Seriene kjennetegnes nettopp av seriepreget: Det vil si en særpreget logo og en standardisert utforming. De er aldersdelte og sjangerdelte. Hos Damms spenner de fra "Min første leseløve" som er satt i versaler, via "Leseløver", "Sportsløver", "Løve Pluss", "Faktaløver" og "Nynorsk-løver" til "Leo" som er korte ungdomsromaner. Forlaget gir også ut fantasy for utrente lesere med serien "Drageherren", lettlesserien "Gutta Boys", som er kjent fra NRK, og korte ungdomsromaner med Leser søker boks godkjenningsstempel under logoen "Front". Aschehougs Lesehesten-serie assortiment er fargekodet i hvit "For deg som kan de store bokstavene", oransje "For deg som kan både de små og store bokstavene", svart "For deg som liker spennende og skumle historier" og grønt "For deg som er nysgjerrig og kunnskapstørst". Serien begynte i 2005 og teller til nå 24 titler. Gyldendals Bokorm-serie, som har lengre fartstid, kommer også i fire kategorier: "Lær å lese", "Lesestart", "Bokormen" og "Bokormen Fakta" og ser ut til å ha 53 titler i salg. Samlagets Komet-serie var ny i 2006 og har tre kategorier: Gul komet for 7-8 år med bøker på 32 eller 48 sider, Grønn komet for 8-9 år med 32 eller 48

sider og Oransje komet for 10-12 år med 48 sider og oppover. Leseløve-serien er også utformet for å gi bøkene et marked utenfor skolebibliotekene og skape merkevaretroskap hos leserne. Bokas eier oppfordres til å skrive navnet sitt, en dato og en vurdering på en egen side innledningsvis. På siste oppslag kan han eller hun krysse av "Andre bøker du kan lese. Kryss av dem du har, eller dem du ønsker deg!" på en liste med 124 titler. Når navnet er skrevet og kryssene er satt, er boka utbrukt." (Inger Østenstad i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

" "Topp fakta" er en kunnskapsserie delt inn i fire ulike fargenivåer, fra å begynne å lese, til å lese med flyt. "Jeg vil lese!" har gul fargekode og er beregnet for lesere som er i ferd med å knekke lesekoden. Bøkene tar opp kjente emner, og enkle ord gjør lesestarten lettere. Har mange fargebilder, tydelig og enkel tekst, ord med store bokstaver og enkle overskrifter. "Jeg kan lese!" har blå fargekode. Bøkene har enkle setninger og kjente temaer. Fagord, spørsmål og ordforklaringer utfordrer og gir lesetrening. Har mange fargebilder. "Jeg leser selv!" har grønn fargekode. Bøkene har flere ord, fakta og plansjer gir innsikt og kunnskap. Mange illustrasjoner og forklaringer gir drahjelp. "Jeg leser lett!" har rød fargekode. Bøkene har enda flere fakta og lengre setninger som gir leseren flere utfordringer. For mellomtrinnet." (http://joomla.tnb.no/images/pdf/Lettlest-fakta.pdf; lesedato 22.03.17)

"Lettlesmalens strenge krav til leselighet og knapp form er en utfordring for forfattere, illustratører og forlegger som skal skape varierte, lettleste, engasjerende og fristende bøker. I skolebiblioteket er lettlesbøkene en suksess. En bibliotekar anslår at de utgjør 15 til 20 prosent av utlånet i hennes barneskolebibliotek, så mye som 40 prosent dersom hun også tar med billedbøker. Skolens leseopplæring legger vekt på at barna skal lese mye. I egne lesetimer kan de selv velge hva de vil lese. De bruker skolebiblioteket ofte, ikke bare i forbindelse med spesielle lese-stimuleringskampanjer. Når boka er ferdiglest skal de skrive en kort bokomtale – ofte bare et oppgulp av baksideteksten – som gjerne ender med et terningkast. Skolens forpliktelse til å formidle litterær kvalitet, litterær kultur og litterær kunnskap synes glemt. […] litteraturen er blitt et rent instrument til å oppøve målbar leseferdighet. […] I 2004 ga Damm boka *Din første leseløve* til samtlige 55 000 førsteklassinger i Norge. […] Hva skjer med litteraturen når den skal tjene leseferdighetsopptreningen rent instrumentelt? Er det virkelig slik at mengde-lesningen, som lettleskonseptet legger opp til, fremmer leselyst og gode leseopplevelser? […] Omtrent som seriepreget kan feilkode boka, kan boka også feilkode leseren. Det er flaut å lese en "hvit" bok når du burde være gammel nok til å lese en "svart"." (Inger Østenstad i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

"Forlagene vil ha lesere med en etablert trofasthet til merkevaren og utarbeider bøker som følger den "gjennomsnittlige" progresjonen i leseferdighet i løpet av skoletiden. Derfor kan det være vanskelig for svake lesere, spesielt gutter på slutten

av barneskolen, som fremdeles trenger lesetrening, å finne bøker som passer dem. Bøkenes seriepreg og fargekoder, som er gunstige rent kommersielt, virker derfor mot det som er mest hensiktsmessig for de svakeste leserne: at det ikke fremkommer så tydelig hvor gamle hovedpersonene er, og hvor gammel leseren i målgruppen er. […] Et av fjorårets høydepunkt var Pål Christiansens *Fjodor går bananas* (Damm 2006). Han mestret å fylle et knapt format med humoristisk innhold og ga det begrensede vokabularet poesi og gnist. Han klarte rett og slett å utnytte lettlesbokas potensial og muligheter. Endre Lund Eriksens *Pelle blir rappa* (Aschehoug 2005) og Klaus Hagerups *Superdrømmeren* (Aschehoug 2005) vitner om samme evne til å finne fruktbare tilpasninger i et utfordrende format. Det samme gjør bøkene til svenske Thomas Halling, en ringrev i sjangeren med sine "Sammen-bøker" (Damm), Kirsten Boies bøker om King Kong (Damm) og Lise Blomquist Taekwondo-bøker (Damm). […] Skolene fokuserer på mengdelesning, barna leter etter bøker som gir minst mulig motstand, eller – sagt med andre ord – den enkleste identifikasjon langs en rettlinjet kronologi i forenklet språk. Dette er det forlagene tilbyr." (Inger Østenstad i http://www.barnebokkritikk.no/modules.php; lesedato 03.01.08)

"Det fins utallige undersøkelser av hvor mange ord en voksen normalt leser pr. minutt. For ikke å si hvilke norske ord som byr på problemer for henholdsvis dyslektikere, pakistanere og slagrammede. Konklusjonen er at minst hver fjerde nordmann leser svakere enn "normalt". Forskerne vet mye om hvilken skrift-størrelse, skrifttype, linjeavstand og avsnittsinndeling som letter lesingen. Men de vet ikke hva svake lesere mener kjennetegner litterær kvalitet. Hva slags bøker ønsker denne mangfoldige gruppen seg? Dette sitter stiftelsen "Leser søker bok" og gjetter på. Det er de som mottar statens 4 millioner for å bidra til manusutvikling, produksjon og formidling av tilrettelagt skjønnlitteratur under et motto som får det til å høres ut nærmest som et u-landsprosjekt: "Bøker til alle". (Begrepet "lettlest-bøker" har de bannlyst, for bøkene er jo ikke lette å lese for dem de er skrevet for.) Stiftelsens lett søkbare database, www.boksok.no, inneholder tilrettelagte bøker for alt fra psykisk utviklingshemmede til blinde og lesesvake. Her er også bøker de selv ikke har vært involvert i produksjonen av. Selv bøker som ikke er funnet verdige for innkjøpsordningen til Norsk kulturråd, befinner seg på stiftelsens anbefalingsliste – antagelig i pur takknemlighet over at noen forlag i det hele tatt gidder å gi ut tilrettelagte bøker for et ikke spesielt kjøpelystent marked." (Guri Fjeldberg i http://www.gurifjeldberg.com/index.php?action=4&ID=1&NID=186; lesedato 03.01.08)

"Her gjelder det samme prinsippet for barn som for voksne: Den som har lite erfaring med bøker, behøver ikke mange skuffende leseopplevelser for å konkludere med at bøker ikke er bryet verdt. […] "Triks" av Bjørn Sortland og "Den aller siste mohikaner" av Levi Henriksen er nærmest for noveller å regne der mye av innholdet står å lese mellom linjene. Bare elever med en del leseerfaring, hadde overskudd til å undre seg over den underliggende spenningen og hvorfor hovedpersonene oppfører seg som de gjør. Begynnerleserne ble mest irritert. […]

Så lenge drøyt halvparten av det som tilbys av "lettleste" bøker faller igjennom hos testleserne, kan det se ut som en god del av statens 4 millioner først og fremst går til å lære svake lesere at boklesing ikke er bryet verdt. […] Til hjelp har jeg hatt 23 voksne elever ved Krokeidesenteret. Etter å ha testet lettlestbøker etterlyste de trekk som er typiske for populærfiksjon. Det betyr ikke at de ønsker seg dårlig kvalitet. De ønsker seg sterkere leseopplevelser. Problemet med å måle litterær kvalitet i leseopplevelser, er at gruppen av svake lesere er så mangfoldig og opplever så ulikt. […] Nettopp for å unngå å støte svake lesere fra seg, må det stilles enda høyere krav til kvaliteten på lettlestbøkene enn til skjønnlitteratur ellers. Å skrive enkle bøker er definitivt ikke enkelt." (Guri Fjeldberg i http://www.gurifjeldberg.com/index.php?action=4&ID=1&NID=186; lesedato 03.01.08)

"Lettlestbøker skal gjere lesing meir tilgjengeleg for vaksne med lesevanskar, men ny forsking syner at bøkene ikkje alltid treff. […] Siri Fagernes og Gerd Berget har forska på lettlestbøker og funne at bøkene får dyslektikarar til å føle seg dumme. […] - Alle vi intervjua var gjennomgåande negative til måten tekstane var sett opp på. Dei syntes det såg ut som barneskolebøker, og det fekk dei til å føle seg dumme […] Lettlestbøker for vaksne er kjenneteikna av korte linjer, og det var nettopp linjelengda som skapte bry for lesarane. Medan vanlege bøker ofte har rundt 80 teikn på ei linje, har nokre av dei spesialtilpassa lettlestbøkene så lite som 17 teikn per linje. Bakgrunnen for oppsettet har vore ei tru på at kortare linjer vil lette lesinga, men deltakarane i studien til Berget og Fagernes oppfatta ikkje dette som positivt. Nokre vart forvirra av at teksten likna eit dikt, andre vart provoserte fordi dei tilpassa tekstane fekk dei til å kjenne seg undervurderte og dumme. Felles for alle var at dei syntes det var vanskeleg å få oversikt over setningane når dei var delt opp så mykje. […] Berget forklarar at lesing kan vere svært krevjande for dyslektikarar. Mange med dysleksi slit også med nedsett konsentrasjonsevne og redusert korttidsminne, og det gjer at dei ofte må gå tilbake i teksten for å få med seg samanhengen. Berget fortel at mange leiter etter slutten på setninga for å skaffe seg oversikt og forstå innhaldet. - Når ei setning blir broten opp over fleire linjer, kan det vere ekstra vanskeleg å finne tilbake til byrjinga, og lesaren må bruke mykje tid på å leite fram og tilbake i teksten, seier ho. Ho understrekar at bøkene er laga i beste meining, og at det er mykje som er bra med tilrettelegginga, men akkurat dei korte linjene ser ut til å verke mot si hensikt. - Når ei setning blir broten opp over fleire linjer, kan det vere ekstra vanskeleg å finne tilbake til byrjinga, og lesaren må bruke mykje tid på å leite fram og tilbake i teksten. […] Så korleis kan forlaga gjere litteratur meir tilgjengeleg og fristande, også for dei fem til ti prosenta i Noreg som er dyslektikarar? Gerd Berget er klar på at svaret er universell utforming, altså at ein lagar bøker som tek omsyn til alle funksjonsnedsettingar og ikkje tilpassar dei spesielt til ei gruppe. Eit luftigare grafisk oppsett, større avstand mellom linjene og laus høgremarg er grep som vil gjere leseopplevinga betre for mange. Ho anbefaler også å bruke enklare ord og skrive forståeleg." (http://www.hioa.no/vitenogpraksis/Teknologi-og-design/Lettlestboeker-faar-dyslektikarar-til-aa-foele-seg-dumme; lesedato 25.10.18)

“Over the past 5 years, initiatives such as the UK Quick Reads (Quick Reads, accessed 2010) (an initiative whereby high-profile writers write short novels and non-fiction pieces especially for adult literacy learners) and web resource libraries (such as the Canadian NALD Library [National Adult Literacy Database] containing hundreds of literary pieces) have increased the profile of literature in adult literacy teaching.” (Duncan 2013 s. 71)

“Aimed at the one in six adults in the UK with reading difficulties, Quick Reads was founded in 2006 to provide shorter, more accessible, brilliantly entertaining fiction for less confident adult readers. To date Quick Reads has put more than 4.8 million books into readers’ hands, raising confidence in reading and improving adult literacy. Saved from closure by the sponsorship of bestselling author Jojo Moyes, 2018’s titles include fantastic new fiction from authors Mark Billingham and Fern Britton.” (https://www.waterstones.com/booklist/404527/quick-reads; lesedato 26.08.24) “Each year four new titles are published. With one in six adults still struggling to read, the Quick Reads campaign aims to break down barriers and get Wales reading by producing short, gripping books available from libraries, bookshops and online for just £1. Angharad Sinclair, from the Welsh Books Council, said:

‘Quick Reads are short, snappy books with fewer than 100 pages each, and are especially written for people who wish to improve their skills and confidence around reading. By taking a bite-sized approach to reading we aim to overcome any confidence issues and show that reading can be a fun and inspiring activity for all.’ […]

- 95% of survey respondents said that Quick Reads improved attitudes towards reading for pleasure.
- 91% said that Quick Reads improved literacy skills.
- 86% reported increased confidence. […]

Reading brings with it a huge number of benefits for both work and personal life. Quick Reads can help people to access those benefits. The Quick Read books can help those who struggle with reading to improve their skills and expand their vocabulary. They can also support those who rarely read to get into the habit.” (https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/Quick%20Reads%20Toolkit%20Eng.pdf; lesedato 26.08.24)

Det norske nisjeforlaget Lille Måne ga i 2024 ut 14 storskriftbøker. “No blir det igjen mogleg å bygga opp ei samling for svaksynte og andre som treng litt større bokstavar. Forlaget Lille Måne lanserer i desse dagar 14 ferske storskriftbøker. Både Kerstin Ekman, Abid Raja, Edvard Hoem og Lars Mytting er på lista. […] Hugsar du Storskriftforlaget? I 2024 er det eit kvart hundreår sidan Hilt & Hansteen la ned denne undergeskjeften. Etter den tid er det ingen her på berget som har kome

lettare svaksynte eller rastlause lesarar i møte på systematisk vis. […] Noko av grunnen til at storskriftbøker har vore vekke frå marknaden, er at slik lesing no kan gå føre seg på skjerm. Alt som finst i e-bokappane, er råd å endra skriftstorleik på, men det er ikkje alle som likar skjerm […] ein kan ikkje lata vera å trykka storskriftbøker berre fordi ein har høve til å ha tekstane på eit nettbrett […] - Vi valde noveller fordi det formatet passar bra for vår gruppe her, med tette forteljingar som det er lett å konsentrera seg om. […] formidla dei, for eksempel til møteplassane der vi hadde eldrebibliotekar og til eldrebustadar og sjukeheimar. […] innvandrarar med lite norskerfaring eller personar som av ulike grunnar slit med konsentrasjonen." (https://www.bokogbibliotek.no/aktuelt/storskriftbokene-er-tilbake/206453; lesedato 26.08.24)

"Lättläst i Sverige har en lång historia. Mycket har hänt sedan Skolöverstyrelsen på 1960-talet först lyfte behovet av lättlästa texter.

1960-1980

Under 1960-talet var det stort fokus på alla människors lika värde och rättigheter. Under samma tid lyfte Skolöverstyrelsen behovet av lättlästa texter för "psykiskt utvecklingsstörda och språkfattigt döva" för att vuxna läsare med lässvårigheter inte skulle vara hänvisade till barnböcker. Skolöverstyrelsen tillsatte en grupp (LL-gruppen) som skulle definiera vad som kännetecknar en lättläst bok och främja utgivningen av lättläst litteratur. Med statsbidrag började LL-gruppen i samarbete med olika bokförlag att ge ut lättlästa bearbetningar av böcker. Den första boken som gavs ut var Per Anders Fogelströms Sommaren med Monica. Det var 1968. Den lättlästa litteraturen skulle vara förenklad både språkligt och formmässigt. Böckerna skulle vara lätta att läsa och samtidigt hålla god litterär kvalitet – och de skulle inte förväxlas med läromedel. Det gavs ut både faktaböcker och skönlitteratur, och urvalet gjordes av bibliotekarier och personer med nära anknytning till målgrupperna. Bokförlagen marknadsförde böckerna och kunderna kunde köpa dem i bokhandeln eller låna dem på bibliotek. LL-gruppen hade även bokombud runt om i landet som arbetade för att främja läsningen av lättläst.

I början av 1970-talet kom de första böckerna skrivna direkt på lättläst. Det var Dikter tillsammans av Benkt-Erik Hedin, Berättelsen om Elin av Hans Peterson och Sören och Ingrid av Siv Widerberg och Bengt av Geijerstam. Under denna tid tog flera statliga utredningar upp behovet av lättläst litteratur. Det gavs vid den här tiden ut ungefär 20 lättlästa titlar per år. I Kultur åt alla […] föreslog Handikapp-utredningen 1976 att antalet borde öka till minst 40 böcker om året. Mot slutet av 1970-talet väckte Hans Peterson frågan om utgivning av lättläst litteratur för barn med funktionsnedsättningar. Trots att han och andra lyfte behovet gick alla statliga medel vid den här tiden till lättlästa böcker för vuxna.

1980-talet

År 1983 startade specialpedagogerna Siv Aronsson och Gun Hållander bokförlaget Hegas för att de saknade lättlästa böcker för sina elever. Förutom lättläst skönlitteratur fanns det även ett behov av lättlästa nyheter. Detta var någonting som både Handikapputredningen och FUB (Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning) uppmärksammade. År 1984 fick Taltidningskommittén ett uppdrag att starta en lättläst nyhetstidning på prov. Det blev tidningen 8 Sidor […]. Riksdagen bestämde 1987 att den opartiska tidningen skulle drivas av en stiftelse, delvis statsfinansierad och delvis finansierad av intäkter från prenumerationer. LL-stiftelsen bildades 1987 och redan året efter blev LL-gruppens arbete med lättlästa böcker en del av stiftelsen. Vid den här tiden fanns det totalt 220 lättlästa titlar utgivna i Sverige.

1990-2010

År 1991 grundade stiftelsen LL-förlaget och en postorderbokhandel. I samarbete med FUB och Studieförbundet vuxenskolan höll LL-stiftelsen utbildningar för personer som ville bli läsombud. Läsombuden hade i sitt yrke nära kontakt med målgrupperna, och de hjälpte till att sprida den lättlästa litteraturen. LL-stiftelsen bytte 1997 namn till Centrum för lättläst och breddade samtidigt verksamheten till att även främja forskning om lättläst. Ett vetenskapligt råd inrättades med forskare inom språk och läsning. År 2001 startade Centrum för lättläst "LL-tjänsten" som lyfte behovet av lättläst samhällsinformation och erbjöd kurser i att skriva lättläst. Lättläst-tjänsten skrev och bearbetade informationstexter, framför allt för myndigheter, kommuner och regioner. År 2002 bildades Argasso bokförlag med lättläst utgivning för barn och unga. 2009 startade Nypon förlag som från början hade utgivning för alla åldersgrupper. Allt fler fick upp ögonen för lättläst.

Från 2010 fram till idag

Fler målgrupper än vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och barndomsdöva behövde lättläst, så Centrum för lättläst breddade sin målgrupp och arbetet med att sprida litteraturen via läsombud utvecklades. Stiftelsen utbildade och uppmuntrade även frivilliga högläsare att läsa högt för personer i behov av lättläst på till exempel LSS- och vårdboenden. År 2012 grundade Nypon dotterförlaget Vilja som ger ut lättläst för unga vuxna och vuxna. År 2013 visade den internationella undersökningen av vuxnas läsförmåga (PIAAC) att 13 procent av alla vuxna svenskar är i stort behov av lättläst. Då gav LL-förlaget ut ungefär 25 titlar per år. Stiftelsen fick samtidigt i uppdrag att rikta sig mer till skolan med sin utgivning. Samma år tillsatte regeringen en utredning som skulle se över statens arbete med och ansvar för lättläst. Utredningen kom fram till att det finns ett behov av statliga insatser för lättläst, men främst för personer som på grund av funktionsnedsättning har en nedsatt läsförmåga. I övrigt ska staten bara producera lättläst material i den mån marknaden inte tillgodoser behoven.

Utredarna föreslog att LL-förlaget och nyhetstidningen 8 Sidor skulle bli en del av Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). LL-tjänsten skulle avvecklas för att inte konkurrera med privata aktörer. Sedan 2014 är LL-förlaget en del av MTM och 2015 blev även 8 Sidor det, som oberoende tidning. LL-förlaget ger idag endast ut originalverk på lättläst, men bearbetningar av klassiker finns kvar till försäljning. MTM arbetar också för att främja tillgänglig läsning och för att sprida kunskapen om lättläst. De följande åren växte utgivningen av lättläst kraftigt. I samband med flyktingvågen 2015 började Nypon och Vilja ge ut mer litteratur riktad till personer som var nya i Sverige. 2020 startade Bonnierförlagen bokförlaget Hedvig som gav ut litteratur för både barn och vuxna. Samma år köpte Studentlitteratur förlagen Nypon och Vilja. Sedan 2020 delar Studieförbundet vuxenskolan varje år ut Lättlästpriset. Juryn består av förtroendevalda, specialister inom språk och läsare som tillhör målgruppen med intellektuell funktionsnedsättning. År 2022 beslutade Bonnierförlagen att avsluta utgivningen på bokförlaget Hedvig. Förlaget köptes 2023 av Studentlitteratur." (https://ll-forlaget.se/om-lattlast/historik-om-lattlast/; lesedato 11.01.25)

Det svenske LL-förlaget "ger ut lättlästa böcker för unga vuxna och vuxna. Vi är en del av Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. […] Vi ger ut både skönlitteratur och fackböcker skrivna direkt på lättläst. Varje år ger vi ut 15 nya titlar. Tidigare gav LL-förlaget även ut skönlitteratur bearbetad till lättläst. Flera av dessa titlar, främst klassiker, finns kvar i vår utgivning. […] LL-förlagets böcker vänder sig i första hand till vuxna läsare i följande målgrupper:

Personer med intellektuell funktionsnedsättning (IF)

Personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF)

Äldre med demens

Personer som är nya för svenska språket" (https://ll-forlaget.se/om-oss/; lesedato 11.01.25)

LL-förlaget skriver på sine nettsider: "Vi vet att många människor har svårt att läsa. Enligt den internationella PIAAC-studien från 2013 räknas 40 procent av den vuxna befolkningen inte som goda läsare. 13 procent av dessa har ett stort behov av lättlästa texter. För vissa läsare fungerar lättläst som en bro vidare mot svårare texter. Andra läser lättläst hela livet. LL-förlaget har fyra prioriterade målgrupper, men det finns många grupper som är i behov av eller kan vara hjälpta av lättlästa texter. Det gäller personer

- med intellektuell funktionsnedsättning (IF)
- med neuropsykiatiska funktionsnedsättningar (NPF)
- med dyslexi
- med demens

- med afasi
- som är nya för svenska språket
- som är döva sedan barndomen
- som är ovilliga eller ovana läsare." (https://ll-forlaget.se/om-lattlast/malgrupper-for-lattlast/; lesedato 11.01.25)

LL-förlaget gir ut bøker med tre letthetsgrader: "För att läsarna ska kunna hitta böcker som passar just deras läsnivå ger LL-förlaget ut böcker på tre olika lättlästnivåer.

Nivå 1, Lättast
De här böckerna innehåller endast lite text, ofta bara några meningar per sida. Ordvalet är enkelt, meningarna korta och fullständiga – vi skriver alltid ut hjälpverb och pronomen. De skönlitterära böckerna har i regel en eller två tydliga huvudpersoner. Fackböckerna behandlar ett konkret och avgränsat ämne. Böckerna har många bilder som bär en stor del av berättelsen. Ofta handlar de om vardagliga situationer som läsaren kan känna igen sig i.

Nivå 2, Lättare
Handlingen är enkel, väldisponerad och kronologisk. Ord och uttryck är välkända, meningarna korta. Det förekommer bisatser, men mest består texten av huvudsatser. Handlingen innehåller få karaktärer, och färre person- och miljöbeskrivningar än nivå 3. Kapitlen ska vara korta, ofta mellan tre och åtta sidor i den färdiga boken. Böckerna är ofta illustrerade, men bilderna kan vara färre och mindre redovisande än på nivå 1.

Nivå 3, Lätt
De skönlitterära böckerna kan vara lite längre, innehålla ovanligare ord och längre meningar än böckerna på nivå 1 och 2. Bisatser och bildspråk förekommer. Handlingen kan hoppa något i tid och rum och ha ett aningen större persongalleri. Faktaböckerna tar upp ämnen som kräver viss förförståelse men de är alltid illustrerade med bilder som stöttar texten." (https://ll-forlaget.se/om-oss/vara-lattlastnivaer/; lesedato 11.01.25)

"Tanken att framställa mer läsbara böcker för elever med föräldrar utan akademisk bakgrund uppstod för 100 år sedan i USA. Under mitten av 1900-talet utarbetades en läsbarhetsformel, Reading Ease, för att mäta läsbarhet med hjälp av ordlängd och meningslängd. På 1960-talet började man använda läsbarhetsformler, den mest kända är läsbarhetsindex (LIX). LIX mäter förekomsten av långa ord och genomsnittlig meningslängd. LIX under 30 är mycket lättläst, LIX 40-50 är medelsvår tidningstext och LIX över 60 mycket svår byråkratsvenska. Behovet av lättlästa texter för vuxna psykiskt utvecklingsstörda och språkfattigt döva i Sverige lyftes fram under 1960-talet av Skolöverstyrelsen (SÖ). Myndigheten ansåg att det fanns ett behov av språkligt och typografiskt förenklad litteratur för denna grupp. SÖ tillsatte en arbetsgrupp som skulle införliva idén om lättlästa böcker i Sverige. I

sin anslagsframställning begärde SÖ ett bidrag till de handikappades kulturella verksamhet och budgetåret 1968/69 beviljades 60 000 kr för framställning av lättläst litteratur. Arbetsgruppen för lättlästa böcker vid SÖ hade som främsta uppgift att ge ekonomiskt stöd till utgivning av lättlästa böcker. Medlen användes som produktionsstöd till bokförlag. Böckerna riktade sig till personer som av olika orsaker hade svårt att läsa. Lättlästa böcker skulle förena kravet på lättlästhet med kravet på litterär kvalitet. De första böckerna gavs ut 1968 och de var bearbetningar av redan existerande titlar. Marknadsföringen av böckerna sköttes av bokförlagen. Det var många olika bokförlag som gav ut böckerna och de kunde köpas i bokhandeln eller lånas på bibliotek. Ungefär 20 lättlästa böcker per år gavs ut, de flesta fanns även som talböcker och kunde lånas genom bibliotek eller Talboks- och punktskriftsbiblioteket. Arbetsgruppen hade även en verksamhet med bokombud som fanns i varje län. SÖ:s arbetsgrupp förmedlade stöd till lättlästa böcker fram tills verksamheten överfördes till LL-stiftelsen 1988. Det fanns då cirka 220 titlar på olika språknivåer." (Göran K. Johansson m.fl. i https://www.regeringen.se/contentassets/1da22c54e6d74ce59fcdddac74936f26/lattlast-hela-dokumentet-sou-201358/; lesedato 11.01.25)

"Vilka målgrupper som lättlästa texter och material är tänkta att vända sig till finns inte tydligt uttryckt i något överordnat beslut eller dokument utan har varierat över åren. Utredningen gör här inte något eget urval utan tar upp alla grupper som nämnts av olika aktörer. De som utgör målgrupperna är de som av olika skäl behöver eller efterfrågar lättläst material. Kärnan har dock alltid varit personer med funktionsnedsättning. Det finns ingen officiell statistik över hur stora de olika grupperna är och inte heller uppdelat på kön. När SÖ började med att ge ut lättlästa böcker var de tänkta att vända sig till vuxna personer med utvecklingsstörning och senare även personer med läs- och skrivsvårigheter, invandrare, afatiker, och barndomsdöva. När verksamheten sedan fördes över till LL-stiftelsen snävades målgruppen in till att börja med, till dem med störst behov det vill säga personer med utvecklingsstörning. Tidningen 8 SIDOR skulle i första hand vända sig till begåvnings-handikappade. Senare har målgruppen åter vidgats. Enligt avtalet mellan staten och Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur (CFLL) är målgruppen för lättlästa texter personer med funktionsnedsättning. I Kulturdepartementets riktlinjer för budgetåret 2013 står att personer med utvecklingsstörning och vissa andra grupper med lässvårigheter ska tillgodoses med nyhetsinformation och litteratur. CFLL beskriver själv sina målgrupper som:

- personer med utvecklingsstörning,
- äldre med demens,
- personer med invandrarbakgrund som befinner sig i utbildning,
- dyslektiker,
- personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, t.ex. ADHD och autism,
- läsovana personer, de som av olika orsaker inte skaffat sig läsvanor eller tränat upp sin läsförmåga." (Göran K. Johansson m.fl. i https://www.regeringen.se/

contentassets/1da22c54e6d74ce59fcdddac74936f26/lattlast-hela-dokumentet-sou-201358/; lesedato 11.01.25)

"Även barn i skolåldern och nyanlända som ska lära sig svenska kan ha nytta av lättläst material. CFLL menar att antalet personer som behöver lättlästa texter ökar, med hänvisning till den senaste IALS-studien om läsförståelse, där 25 procent inte klarade de högt ställda kraven på läsförståelse motsvarande 9 år i grundskolan och att 7-8 procent hade sådana lässvårigheter att lättlästa texter var deras enda möjlighet till läsning. CFLL anser därför att det finns ett behov av något som är mer lättläst än "normalprosan" för ett stort antal personer. Lundberg och Reichenberg menar att alla stöter på svåra och tunglästa texter och därför kan behöva lättlästa texter, men för vissa grupper är behoven särskilt stora:

- barn och vuxna som lär sig läsa,
- de som har lässvårigheter, t.ex. dyslexi, barn och vuxna med koncentrationssvårigheter eller neuropsykiatriska störningar,
- barn och vuxna med utvecklingsstörning,
- barn och vuxna med hörselnedsättning,
- vuxna med låg utbildning och bristfällig läserfarenhet,
- barn och vuxna med annan språklig eller kulturell erfarenhet,
- barn och vuxna med språkstörningar, och
- barn och vuxna med motoriska och perceptuella svårigheter." (Göran K. Johansson m.fl. i https://www.regeringen.se/contentassets/1da22c54e6d74ce59fcdddac74936f26/lattlast-hela-dokumentet-sou-201358/; lesedato 11.01.25)

"Afasiförbundet drev 2009 ett projekt om begriplig samhällsinformation tillsammans med Förbundet funktionshindrade med läs- och skrivsvårigheter, Dyslexiförbundet FMLS, Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB), Riksförbundet Attention och Sveriges Dövas riksförbund. Funka Nu fick i uppdrag att genomföra projektet. Projektet hade huvudfokus på dem som har svårt att läsa och förstå information. Arbetet resulterade i att följande bakgrundsfaktorer definierades om varför någon behöver lättlästa texter:

- personer som har en nedsatt begåvning som påverkar förmågan att läsa, t.ex. med lindrig utvecklingsstörning,

- personer som har en skada eller sjukdom som tillfälligt eller permanent sätter ner förmågan att läsa, t.ex. som nyligen fått afasi,

- personer som har stora svårigheter med korttidsminne eller mycket stora lässvårigheter men som ändå vill eller måste läsa en text, t.ex. ADHD och dyslexi,

- personer som har svenska som andraspråk och som ännu inte har lärt sig svenska tillräckligt bra,

- personer som snabbt vill skaffa sig överblick, t.ex. journalister och riksdags-ledamöter, och

- personer som fungerar som "ombud" åt någon med stora lässvårigheter t.ex. en anhörig." (Göran K. Johansson m.fl. i https://www.regeringen.se/contentassets/1da22c54e6d74ce59fcdddac74936f26/lattlast-hela-dokumentet-sou-201358/; lesedato 11.01.25)

"[D]et er for sterk korrelasjon mellom nedgangen i lesing og økningen i lesevansker til å unngå spørsmålet om ikke lydboken kan være med på å gjøre behovet for tilrettelagt litteratur større." (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 17.–23. desember 2021 s. 45)

"Det finnes flere skrifttyper som gjør det enklere for folk med dysleksi å lese tekst, så som Lexia Readable, Dyslexie og Open Source varianten OpenDyslexic. […] I 2004 utviklet Keith Bates skrifttypen Lexia Readable. Skrifttypen er gratis for personlig bruk samt for skoler. […] Christian Boer fra Nederland utviklet i 2008 skrifttypen Dyslexie […] Et gratis alternativ, OpenDyslexic, ble publisert i 2011 av Abelardo Gonzales. […] Skrifttypene er utformet på en spesiell måte som gjør det enklere for folk med dysleksi å ta til seg tekster. Kroppene på bokstavene er tyngre på undersiden slik at det hjelper lesere til å ikke snu de opp-ned. Samtlige utviklere har fokusert på formene og har jobbet for at bokstavene ikke ligner hverandre, som ellers er så lett med f.eks. d, p, q, b. De har også jobbet med å øke forskjellen mellom v og w, samt o og c." (https://xn--lringsstrategier-uob.no/dysleksi/; lesedato 19.10.24) Det har vært uenighet om disse skrifttypene er hensiktsmessige og faktisk hjelper.

Litteraturliste (for hele leksikonet): https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på https://www.litteraturogmedieleksikon.no